

Lina Petrošienė

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0490-1327>

LIUDVIKO RĖZOS PALIKIMO DAINUOJAMOJI TAUTOSAKA – DINAMIŠKAS KULTŪRINĖS ATMINTIES MODELIS

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjamos XIX a. pradžioje Liudviko Rėzos surinktos Prūsijos lietuvių dainos, jų leidybos ir vertimų istorija bei gaivinimo praktikos, taikant kultūrinės atminties ir performatyvumo teorijas. Leidimų ir vertimų redagavimo principai atskleidžia nuolatinį tekstų pri(si)taikymą skirtinguose kultūriniuose kontekstuose. Analizuojant vienuolikos folkloro ansamblių (1970–2025) garso ir vaizdo įrašus, publikacijas bei ilgalaikę veiklą, nustatytos trys Rėzos dainų interpretacijos kryptys – istorinė-etnografinė, etnomuzikologinė ir mišri. Dainų atlikimas yra kūrybinis-performatyvus procesas, kuriame interpretuojami tekstai įgyja naujų prasmų. Unikalus dainuojamosios tautosakos šaltinis pristatomas kaip dinamiškas kultūrinės atminties reiškinys, jungiantis tradicijos tęstinumą ir nuolatinę kaitą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Rėza, dainų leidimai ir vertimai; muzikinio folkloro interpretacija.

Abstract

The article examines the songs of Prussian Lithuanians collected by Ludwig Rhesa in the early 19th century, their publication and translation history, and practices of revival, applying theories of cultural memory and performativity. The editorial principles of editions and translations reveal the continuous adaptation of texts in different cultural contexts. Based on an analysis of audio and video recordings, publications, and the long-term activity of 11 folklore ensembles (1970–2025), three directions of Rhesa's song interpretation are identified: historical-ethnographic, ethnomusicological, and mixed. Song performance is understood as a creative-performative process, in which interpreted texts acquire new meanings. This unique source of sung folklore is presented as a dynamic phenomenon of the cultural memory, combining continuity with constant change.

KEY WORDS: Rhesa, editions and translations of songs, interpretation of musical folklore.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v34i0.2837>

Lina Petrošienė – humanitarinių mokslų daktarė, profesorė, Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Filologijos katedros vyriausioji mokslo darbuotoja

Lina Petrošienė – professor and senior research fellow in the Department of Philology of the Faculty of Social Sciences and Humanities at Klaipėda University

E-mail: lina.petrosiene@ku.lt

Received 18/03/2026, Accepted 25/04/2026

Copyright © 2026 Lina Petrošienė. Published by Klaipėda University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International.

License (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

2026 m. minimos 250-osios žymaus rašties darbininko Liudviko Rėzos gimimo metinės, o 2025 m. pažymėta pirmojo lietuvių liaudies dainų rinkinio *Dainos, oder Litthauische Volkslieder* (Rhesa 1825) dviejų šimtmečių sukaktis. Šios svarbios progos skatina dar kartą pažvelgti į Rėzos kūrybinį palikimą ir jį vertinti kaip daugiasluoksnį ir dinamišką kultūrinės atminties reiškinį, kuriame lietuviški dainų tekstai, jų vertimai į Europos kalbas ir sąmoningas gražinimas į gyvąją dainavimo aplinką veikia kaip tarpusavyje susijusios atminties formos.

XVIII a. – XIX a. pradžioje prasidėjęs lietuvių lietuviškų dainų rinkimas, redagavimas ir publikavimas pažymi lūžio momentą, kai gyvoji folklorinė dainavimo tradicija buvo perkelta į rašytinės kultūros sferą. Šis perėjimas atspindi kultūrinės atminties formavimosi logiką, kai, anot Jano Assmanno, komunikacinė atmintis, palaikoma kasdienės sąveikos per materialius pavidalus – tekstus, vaizdus, ritualus – transformuojasi į kultūrinę atmintį. Folkloro tekstų užrašymas ir skelbimas leidžia jiems peržengti atskirų bendruomenių ir kartų ribas, įgyti simbolinį svorį ir tapti kolektyvinės tapatybės atramomis (Assmann 1995, 125–133; 2008, 109–118).

Rėzos užmojis rinkti, versti į vokiečių kalbą ir publikuoti lietuvių liaudies dainas padėjo pagrindą jų išsaugojimui, sklaidai Europoje ir Šiaurės Amerikoje. XX a. antrojoje pusėje visas išlikęs ir publikuotas Rėzos dainuojamosios tautosakos palikimas tapo Mažosios Lietuvos etnografinio regiono liaudies muzikos repertuaro etalonu folkloro ansambliams, iki šiol dainuojantiems šio regiono dainas. Sovietmečiu tai buvo oficialiai sovietinės kultūros institucijų leidžiamas būdas pažinti unikalų, po Antrojo pasaulinio karo skilusį į daugybę nutolusių dalelių Mažosios Lietuvos muzikinį dialektą, jį gaivinti ir paversti regiono garsovaizdžiu. Tai įtvirtina simbolinę Rėzos dainų palikimo reikšmę įvairiuose istoriniuose, ideologiniuose ir estetiniuose kontekstuose.

Šiame tyrime taikoma tarpdisciplininė **metodologija**, jungianti kultūrinės atminties teoriją (Assmann 2006) ir performatyvumo teoriją (Schechner 1985). Tyrimo **tikslas** – išnagrinėti XIX a. pradžioje Rėzos surinktos Prūsijos lietuvių dainų kolekcijos ilgalaikės recepcijos, reinterpretacijos ir performatyvaus atnaujinimo procesus. Kaip teigia J. Assmannas, „Kultūrinės atminties teorija, kuri prilygsta tam tikram „ontologiniam posūkiui tradicijoje“, galėtų būti apibendrinta žodžiais „būtis, kurią galima prisiminti, yra tekstas“. <...> Kita vertus, tekstas susidaro remiantis ankstesne komunikacija. Jis visada susijęs su praeitimi. Atmintis užpildo tarpą tarp tada ir dabar“ (Assmann 2006, IX). Šiuo atveju dainos tampa kanoniniais kultūriniais tekstais, įgyjančiais normatyvinį autoritetą, kuriant reikšmes ir tapatybes. Richardo Schechnerio formuluojama perfor-

matyvumo samprata ir „atkurtoji elgsena“ (*restored behavior*) bei „pasikartojanti atkurtoji elgsena“ (*twice-behaved behavior*) suteikia tiek individams, tiek grupėms galimybę vėl tapti tuo, kuo jie kadaise buvo, arba net tuo, kuo jie niekada nebuvo, bet norėtų būti (Schechner 1985, 36–38). Šis požiūris leidžia atskleisti, kaip folkloro tekstai per du šimtmečius tapo akademinio ir meno objektu. Taip pat per pasikartojantį ritualizuotą atlikimą jie įgyja naujų prasmų ir tampa gyvu kultūriniu tekstu, veikiančiu bendruomenių atminties struktūrose.

Tyrime taikoma **kokybė turinio analizė, interpretacinis ir istorinis lyginamasis metodai**, leidžiantys nagrinėti Rėzos dainų tekstus, jų publikavimą ir interpretavimą laiko tėkmėje. Analizuojant folkloro ansamblių veiklą, dėmesys sutelkiamas į dainų atlikimo būdą, muzikinę struktūrą, muzikos instrumentų naudojimą ir kontekstualizavimą. Empirinis **analizės pagrindas** apima: 1) Rėzos 1825 m. išleistas „Dainas“ ir vėlesnius, archyvine medžiaga, sudarytojų komentarais papildytus jo leidimus; 2) publikuotus Rėzos kolekcijos dainų vertimus; 3) dešimties Klaipėdos regiono, dviejų Vilniaus folkloro ansamblių ir Rygos folkloro grupės „Rasa“ leidinius, vaizdo ir garso įrašus; 4) folkloro ansamblių vaizdo įrašus „YouTube“ kanale; 5) ilgalaikį stebėjimą ir pusiau struktūruotus interviu su respondentais¹.

Folkloro atgimimo laikotarpiu, maždaug nuo 1975 metų ir vėliau, savo veiklas pradėję Klaipėdos krašto ir kai kurie Lietuvos, Latvijos miestų folkloro ansambliai pradėjo dainuoti savitas Mažosios Lietuvos dainas, ieškoti šiame krašte naudotų muzikos instrumentų ir jais griežti. Per daugiau nei penkiasdešimt metų jie parengė daugiau kaip 40 teminių programų, o jų išleistų garso ir vaizdo įrašų skaičius viršijo 30. Daugelyje jų skamba ir lietuvių folkloristikos pirmeivio Rėzos surinktos Prūsijos lietuvių dainos.

Rėzos folklorinį palikimą traktuoti kaip folkloristikos mokslo objektą ir jį išsamiai tirti Lietuvoje pradėta XX a. pradžioje (Biržiška 1935; Brazaitis 1938). Po Antrojo pasaulinio karo Rėzos asmenybė ir darbai buvo vertinami per sovietinės kultūros paradigmą, neišvengta ideologizuotų Mažosios Lietuvos kultūros interpretacijų ir kryptingos lituanizacijos (R I 1958; R II 1964; Jovaišas 1968; Čiurlionytė 1969, Jonynas 1989 ir kt.). Šiuolaikiniai Rėzos palikimo tyrimai siekia atkurti visapusišką jo kūrybos vaizdą, ištaisyti sąmoningą ar nesąmoningą kai kurios informacijos iškraipymą, pristatyti naujus duomenis, rastus užsienio

¹ 2021–2022 m. įgyvendintas iš dalies Lietuvos kultūros tarybos ir Klaipėdos miesto savivaldybės finansuotas šio straipsnio autorės vykdytas projektas „Susitikimai+“. Šiuo laikotarpiu autorė atliko išsamius interviu su asmenimis, dalyvavusiais Mažosios Lietuvos kultūros gaivinimo sąjūdyje sovietmečiu ir atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Remiantis surinkta medžiaga, sukurtos aštuonios tinklalaidės, restauruoti 1979 ir 1993 m. „Vorusnės“ ansamblio garso įrašai. Medžiaga skelbiama „YouTube“ kanale „Folkloras. Klaipėdos kraštas“ (FKK 2022).

archyvuose (Gineitis 1995; Citavičiūtė 2017; 2018; 2018a; 2019; RR 5 2018; Aleknavičienė 2019; Petrošienė 2007; Stundžienė 2018; 2025 ir kt.).

Rėzos dainų muzikinio interpretavimo klausimus yra gvildenę Audronė Kaukienė (Kaukienė 2000), Rimantas Sliužinskas (Sliužinskas 2007), o platesniame Mažosios Lietuvos dainavimo tradicijos ir nematerialaus kultūros paveldo kontekste – šio straipsnio autorė (Petrošienė 2021; 2025). Kaip XIX a. pradžios rašytinis paveldas įgauna naujas egzistencines formas, o nuo XX a. antrosios pusės paverčiamas šiuolaikine gyvąja tradicija ir kultūrinės tapatybės raiška – tai mokslinio tyrimo klausimai, kuriuos šio straipsnio autorė yra gvildenusi savo tyrime (Petrošienė 2025a). Tačiau po šios publikacijos išleistas naujas Rėzos dainų kolekcijos leidimas (Rėza 2025), inspiruojantis naujus diskusinius aspektus, kai kuriuos patikslinimus, kurie įtraukiami į šį tyrimą.

Tekstas ir atmintis: šeši Rėzos dainų leidimai

1825 m. Rėzos publikuotas Prūsijos lietuvių dainų rinkinys ir rankraštinis folkloro palikimas peržengia filologinio ir etnografinio dokumentavimo ribas. Šis leidinys žymi lūžio tašką, kai gyvoji dainavimo tradicija tampa rašytine kultūrine atmintimi, kuri įgyja viešojo simbolinio kapitalo statusą. Raštas yra žinių saugojimo forma, jų reprodukcijos prielaida ir mechanizmas, leidžiantis peržengti kartų ir bendruomenių atminties ribas, veikiančias gerokai platesniu mastu (Assmann 2006, 28–29, 105). Kiekvienas Rėzos kolekcijos dainų leidimas ir vertimas atspindi kultūrinės atminties dinamiką: ji redaguojama, perrašoma ir rekonstruojama istoriniame, politiniame, socialiniame ir meniniame kontekstuose.

Šeši Rėzos dainų leidimai skleidė beveik tą pačią tekstinę medžiagą, tačiau kiekvienas jų atspindėjo savojo laikotarpio vertybes ir kultūrinės trajektorijas. Taikant Assmanno teorinį modelį, šie leidimai analizuojami kaip rašytinės kultūrinės atminties sluoksniai, kuriuose folkloro tekstas ne tik perduodamas, bet ir perinterpretuojamas kaip gyvas, bet raštu pagrįstas tapatybės kūrimo instrumentas.

Rėzos motyvacija rinkti liaudies dainas kilo iš asmeninių ir intelektualinių interesų. Jis užaugo daugiakalbėje aplinkoje, kurioje buvo kalbama ir lietuviškai. Intensyvus lietuvių kalbos gramatikos vystymasis lietuviškoje Rytų Prūsijos dalyje, prasidėjęs XVIII a. pradžioje, ir Apšvietos požiūris į nacionalines kalbas bei kultūras Europoje buvo stiprūs išoriniai veiksniai, paskatinę Rėzą imtis dainų rinkimo kaip mokslinės veiklos, prisidedančios prie tautinės savimonės stiprinimo.

Lietuvių kalbos norminimo pradininkas kunigas Michaelis Mörlinas pripažino liaudies dainų leksikos turtingumą, bet griežtokai perspėjo tų dainų nedai-

nuoti ir vietoj to susitelkti į religinių giesmių giedojimą (Drotvinas 2008, 123). Kunigas Pilypas Ruigys pritarė Mörlino nuomonei apie lietuvių kalbą ir, norėdamas parodyti jos grožį bei turtingumą, savo lingvistiniuose darbuose publikavo keletą lietuviškų dainų ir jų vertimus į vokiečių kalbą. Vis dėlto jis patarė „skirti savo širdį ir laiką gražioms religinėms giesmėms“ (Ruigys 1986, 157).

Nevienareikšmiškas požiūris į folklorą, svyruojantis tarp jo kalbinės vertės pripažinimo ir religiniais motyvais grįstų ribojimų, susiformavo pamažu. XVI–II–XIX a. sandūroje pasirodė pirmieji lietuviškų dainų tekstai, publikuoti vokiečių poezijos almanachuose ir įvairių Europos tautų liaudies dainų rinktinėse (SVL 1813, 129–142). Jose į folklorą atsiskleidžia naujas požiūris, kurio pagrindinis kūrėjas Europoje buvo Johannas G. Herderis. Liaudies dainos pradėtos laikyti kolektyvinės poetinės vaizduotės ir kultūrinės atminties priemone.

Tokiame pakylėtame idėjiniame fone ir subrandintos Rėzos dainuojamosios tautosakos rinkimo ir tyrinėjimo teorinės bei praktinės nuostatos ir pats „Dainų“ rinkinys. Rėzos pedagoginė ir mokslinė lituanistinė veikla, aukštas lietuvių liaudies poetinės kūrybos vertinimas sužadino ir į tautosakos rinkimo darbą įtraukė Rytprūsių parapijų šviesuolius – kunigus, mokytojus, dvarininkus, tarnautojus, vėliau jo pavyzdžiu sekė ir kiti Karaliaučiaus, Europos ir Lietuvos universitetų mokslininkai.

Rėza teigė, kad savo „Dainų“ rinkinį jis rengė penkiolika metų. Dainų tekstus ir melodijas jam siuntė devyni asmenys – kunigai ir valstybės tarnautojai iš Mažosios Lietuvos (Lebedys 1972, 251; Citavičiūtė 2019, 184–185). Iš Rėzos ir Johanno W. Goethe's susirašinėjimo matyti, kad dainų knygos rankraštis buvo parengtas jau 1815 m., tačiau „brendo“ dar dešimt metų: redaguoti lietuviški ir vokieški dainų tekstai, tobulinta struktūra ir kt. (Citavičiūtė 2018b, 74). Iš surinktų dainų rankraščių Rėza 1825 m. sudarė ir išleido pirmąjį lietuviškų liaudies dainų rinkinį, kuriame buvo 85 tekstai lietuvių ir vokiečių kalbomis, septynios melodijos ir pirmoji studija apie lietuvių liaudies poeziją „Betrachtung über die litthauischen Volkslieder“.

Po dainyno pasirodymo tautosakos rinkimas Mažojoje Lietuvoje, taip pat ir Didžiojoje Lietuvoje, pastebimai pagyvėjo. Parapijų kunigai, kiti išsilavinę asmenys toliau siuntė Rėzai savo užrašytą tautosaką, jo archyvas pildėsi nauja medžiaga. Jame liko daug nepublikuotų tekstų ir melodijų. Rėza ir senatvėje nenustojo domėtis liaudies dainomis, galbūt ketino jas išleisti (Citavičiūtė 2019, 183–205).

Vėlesnių autorių sudaryti lietuviškų dainų rinkiniai rodo, kad kai kuriais tautosakos užrašymais, priklausiusiais Rėzos archyvui, disponavo ir kiti folkloro kolekcininkai. Beveik viskas, ką dabar įprasta laikyti Rėzos palikimu, XIX a. buvo publikuota periodikoje arba dainynuose. Kitiškai Rėzos leidinį vertinęs Georgas H. F. Nesselmannas naudojosi jo archyvu ir pirmasis 1853 m. Berlyne paskel-

bė 90 neskelbtų ir ypač radikalai suredaguotų dainų tekstų iš Rėzos archyvo (Nesselmann 1853; Aleknavičienė 2019, 118–119). Tačiau jame buvusių iki tol neviešintų melodijų neskelbė, perspausdino tik keturias melodijas iš 1825 metų Rėzos leidinio. Kapitalinis, didelės apimties Nesselmanno lietuviškų dainų rinkinys kurį laiką buvo labai paklausus, tačiau dėl laisvo tekstų redagavimo metodo „atstatyti pirmąją nesudarytą dainos formą“ ilgainiui prarado savo mokslinę vertę (Balys 1948, 224; Petrošienė 2007, 15–16; Citavičiūtė 2018, 10).

Ankstyviausias Rėzos archyve buvusių melodijų skelbimas susijęs su Karaliaučiaus universiteto sanskritologo Peterio von Bohleno interesais. Jo sudarytas lietuviškų dainų rankraštis po mirties pateko į Tilžės Lietuvių literatūrinės draugijos archyvą. Šios draugijos bibliotekininkas ir valdybos narys bei produktyviausias XIX a. Mažosios Lietuvos melodijų užrašinėtojas Christianas Bartschas, rengdamas „Dainų balsus“ (Bartsch 1886, 1889), naudojo šiuo archyvu. Net 82 šio rinkinio dainas su melodijomis jis priskyrė Bohleno literatūriniam palikimui. Tačiau iš jų 47 dainos laikomos Rėzos rankraščių nuorašais (R II 1964, 6–7; Petrošienė 2001, 139). Visa Rėzos palikimo dainuojamoji tautosaka vėliau plito per įvairius lietuviškų dainų rinkinius ir vertimus, bet atskirais leidiniais XIX–XXI a. publikuota dar penkis kartus.

Iš karto po Rėzos „Dainų“ pasirodymo knyga plačiai pasklido po Europą ir sulaukė tarptautinio literatūrinio ir kalbininkų susidomėjimo. Recenzijos pasirodė autoritetinguose kultūros žurnaluose Karaliaučiuje, Veimare, Štutgarte, Berlyne, Vienoje, Leipcige, Lvice ir Getingene (Citavičiūtė 2017, 147–159). Palankios reakcijos šį vietinei literatūrai, folkloristikai svarbų darbą įtraukė į daug platesnes mokslines Europos diskusijas.

Antrasis, didelę paklausą turėjęs, nedideliu tiražu išleistas Rėzos „Dainų“ leidimas pasirodė 1843 m. Berlyne. Jį parengė Rėzos mokinys, Karaliaučiaus universiteto lingvistas Friedrichas Kuršaitis (Kurschat 1843). Antraštiniame puslapyje pažymėta, kad dainos „peržiūrėtos, patikslintos ir pagerintos“, tai yra atsargiai, atsižvelgiant į dainų specifiką, sumoderninta dainų tekstų ir vertimų kalba. Pertvarkyta knygos struktūra: į knygos pradžią perkeltas turinys bei Rėzos straipsnis apie dainas, dainos sunumeruotos. Iš šio leidinio lietuvių kalbos mokėsi Kuršaičio vadovaujami Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaro studentai (Citavičiūtė 2018a, 48). Antrojo „Dainų“ leidimo tekstai gana dažnai buvo jų vertimų į Europos kalbas pagrindas.

XX a. pirmojoje pusėje Rėzos darbai ir poveikis folkloristikos mokslui Lietuvoje buvo aukštai vertinami. Amžininkai didžiavosi, kad jo mirties šimtmetis Lietuvoje bus paminimas tinkamai – fundamentaliais biografijos ir kūrybos tyrimais (Brazaitis 1938/1982, 542). Vienas iš tų svarbių akademinų leidinių ir yra trečiasis Rėzos tautosakinio palikimo leidimas, kurį parengė ir 1935–1937 m.

Kaune išleido literatūros istorikas Mykolas Biržiška (Biržiška 1935, 1937). Tai dviejų tomų ypač kruopštus, moksliniais metodais grįstas, kritinis Rėzos dainuojamosios tautosakos palikimo leidinys Lietuvoje. Biržiška lankėsi Karaliaučiaus valstybiniame archyve ir palygino rankraštinę medžiagą su Rėzos ir jo gausių talkininkų bei sekėjų paskelbtomis ir nepaskelbtomis dainomis. Šiame leidinyje yra padėtas pamatas lyginamiesiems Mažosios ir Didžiosios Lietuvos dainuojamosios tautosakos variantiškumo ir kilmės tyrimams.

Biržiška, kaip ir Kuršaitis, redagavo ir modernino pirmojo leidimo dainų rašybą, o rankraščiuose buvusias dainas publikavo palikdamas originalią rašybą. Pirmą kartą atsisakyta vertimų į vokiečių kalbą. Tai šiandien laikoma nemažu trūkumu, atimančiu galimybę pažinti šią Rėzos kūrybinę pusę (Citavičiūtė 2018a, 10). Biržiška nesiėmė skelbti visų rankraštyne buvusių melodijų, perspausdino tik septynias pirmajame Rėzos leidime esančias. Pirmą kartą Rėzos „Dainos“ ir kita medžiaga publikuojama lotynišku šriftu, iki tol abu leidimai spausdinti gotiškais rašmenimis. Didžiausia Biržiškos parengtų leidinių vertė yra ta, kad, neturint Rėzos rankraščių originalų, prireikus galima „tenkintis antromis rankomis – šio [Biržiškos – L. P.] leidimo duomenimis“ (Brazaitis 1938/1982, 541–542). Vis dėlto šia galimybe naudotis sovietmečiu Lietuvoje būta apribojimų: Biržiškos, kaip ir daugelio kitų į Vakarus po Antrojo pasaulinio karo pasitraukusių rašytojų, knygos įgavo dirbtinai sukurtą „bibliografinės retenybės“ statusą.

Po Antrojo pasaulinio karo 1958 ir 1964 m. pasirodęs ketvirtasis dviejų tomų Rėzos tautosakinio palikimo leidimas turėjo kitokią kultūrinę misiją (R I 1958; R II 1964). Jis buvo skirtas tiek akademiniams tyrimams, tiek praktiniams kultūros ir švietimo poreikiams tenkinti (R I 1958, VIII). Šis leidimas tapo vienu iš svarbiausių Mažosios Lietuvos muzikinio folkloro šaltinių, kai sovietinėje Lietuvoje ėmė formotis pokarinis folkloro judėjimas. Greta daugelio kitų leidinio privalumų – pirmojo leidimo faksimilės, išsamių mokslinių komentarų ir kt. – vienas svarbiausių yra tas, kad parengtos ir paskelbtos 64 Rėzos archyve išlikusios dainų melodijos, kurios profesionalių muzikų redaguotos taip, kad dainas būtų galima dainuoti. Transponuotame tekste rašyba ir tarminė fonetika keičiama šiuolaikinės literatūrinės kalbos rašyba ir fonetika (R I 1958, VIII–IX). Rėzos rinkinio dainos pradedamos skirstyti funkciniu-tematiniu pagrindu pagal žanrus, laikantis tuo metu jau oficialiai nustatytos lietuvių liaudies dainų klasifikavimo sistemos (Stundžienė 2018, 64).

Publikuotas be vertimų į vokiečių kalbą ketvirtasis leidimas atspindėjo to meto kultūrinę-politinę nuostatą atsiriboti nuo vokiškojo Rėzos konteksto ir įtvirtinti jį kaip „lietuvių ir lietuviškos tautosakos“ rinkėją bei puoselėtoją. Dainynas tapo institucionalizuotos atminties dalimi, įsiliejančia į oficialiai remiamą

sovietinį lietuvių tautos kultūros pasakojimą, tačiau kartu užmaskuojančia Rėzos vokiškąjį švietėjišką kontekstą, estetinius ir intelektualinius siekius.

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. pasikeitusios istorinės ir politinės sąlygos – akademinės autonomijos atkūrimas, prieiga prie užsienio archyvų ir skaitmenizuotų šaltinių – sudarė sąlygas naujai pažvelgti į Rėzos asmenybę ir kūrybą. 2011 m. pradėta leisti Liucijos Citavičiūtės redaguojama išsami Rėzos raštų rinktinė. Penktasis raštų tomas, kuris yra penktoji Rėzos „Dainų“ laida, pasirodė 2018 m. ir skirtas Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui (RR 5 2018). Jame su komentarais ir faksimilėmis perspausdinamas paties Rėzos 1825 m. sudarytas dainynas, jo dainologijos tyrimai ir šią medžiagą analizuojantys straipsniai. Tenka apgailestauti, kad rankraščiuose buvusi dainų medžiaga, kuri skelbta trečiajame ir ketvirtajame leidimuose, į šį raštų tomą neįtraukta. Tai laikytina reikšmingu fundamentalaus leidinio trūkumu, nes užribyje paliekama etnomuzikologijai itin svarbi Rėzos rankraštinio palikimo dalis, ribojanti visapusišką jo darbų pažinimą.

Tarsi savotiška minėtojo trūkumo kompensacija 2025 m., minint „Dainų“ leidimo 200-ąsias metines ir Lietuvių tautosakos archyvo 90-metį, pasirodė naujas Rėzos dainuojamosios tautosakos leidimas, netikėtai pavadintas „septintuoju“ (Rėza 2025). Naująjį dainyną pradeda jo sudarytojo Gyčio Vaškelio pratarinė, analitiniai Bronės Stundžienės ir Živilės Ramoškaitės straipsniai (Stundžienė 2025; Ramoškaitė 2025), dvi dainų dalys. Pirmosios pradžioje publikuojamas Rėzos liaudies dainų tyrinėjimas, abiejose dalyse Rėzos ir kitų redaktorių komentarai, daugelis perkelti iš ketvirtojo leidimo. Etnomuzikologiniu požiūriu ryškiausias ir praktiškai reikšmingiausias pakeitimas: dainų melodijos perkeltos prie tekstų, patikrintos ir ištaisyti ketvirtajame leidime likę netikslumai (Rėza 2025: xvii). Tęsiama Biržiškos pradėta tradicija dainas publikuoti lotynišku šriftu be vokiškų vertimų. Leidinyje atsisakyta Rėzos originalo faksimilių, tačiau taikomasis šios publikacijos pobūdis leidžia šių, prieinamų kituose leidimuose, elementų neįtraukti.

Sudarytojas, trumpai pristatydamas ankstesnius Rėzos „Dainų“ leidimus, jiems priskiria 1827 m. pasirodžiusį Ladislavo Čelakovskio parengtą Rėzos „Dainų“ vertimą „Litevské národní písně“ (Čelakovský 1827) ir apgailestauja, kad „Prahos leidimas iki šiol vis nepatekdavo į bendrą leidimų sąrašą“, tikėdamasis, kad šis netikslumas bus ištaisytas (Rėza 2025, XV–XVI). Šią poziciją, nepateikdama jokių argumentų, pagrindžiančių beveik šimtmetį nusistovėjusį Rėzos dainų leidimų eiliškumą, pakartoja Stundžienė (Stundžienė 2025, XXVII). Vis dėlto 2025 m. leidinį laikyti septintuoju leidimu dėl esą „praleisto“ Prahos rinkinio, kad ir koks jis būtų svarbus, nėra pagrįsta. Čelakovskio išverstos 73 Rėzos dainos publikuotos ne tik minėtame leidinyje, bet jo įvairių tautų dainų rinkinio

„Slowanské národnj pjsně“ (Čelakovský 1822–1827) trečiajame tome. Abiejuose leidiniuose dainų tekstai pateikiami tik čekų kalba be lietuviškų originalų. Dėl šios priežasties vadinamasis Prahos leidimas lietuvių folkloristikos tradicijoje, remiantis Biržiška ir vėlesniais Rėzos palikimo tyrėjais, pagrįstai laikomas vertimu, o ne savarankišku „Dainų“ leidimu.

Šešių Rėzos „Dainų“ ir rankraščių leidimų analizė atskleidžia, kaip istoriniai, kalbiniai ir ideologiniai pokyčiai formuoja folkloro tekstų reikšmę kultūroje. Kiekvienas leidimas kaip nors keitė originalią medžiagą ir liudija tam tikrą požiūrį į dainuojamąją tautosaką kaip dokumentą, simbolį, reprezentaciją. Redagavimo sprendimai, vertimų ir melodijų skelbimas arba nutylėjimas atspindi skirtingus kultūrinės atminties būvius, rodančius, kaip Rėzos palikimas suprantamas, pritaikomas ar net perrašomas. Tiek pats Rėzos dainynas, tiek jo leidybos istorija atskleidžia kintantį, skirtingas epochas apimantį santykį su folkloru, kultūros paveldu ir asmenybe.

Rėzos „Dainų“ vertimai ir jų kultūrinė recepcija

Rėzos „Dainų“ tekstai, publikuoti lietuvių ir vokiečių kalbomis, sudarė prielaidas lietuvių liaudies poezijai patekti į kultūrinę Europos aplinką. Išsilavinusių skaitytojų akyse dvikalbis dainynas suteikė lietuviškoms dainoms legitimumą ir pavertė jas kultūrinės reprezentacijos priemone. Vokiški vertimai tapo tarpininkais, leidusiais šią medžiagą interpretuoti ir perkelti į kitų kultūrų literatūrinius bei mokslinius diskursus.

XIX–XX a. pirmojoje pusėje Karaliaučiuje, Berlyne, Heidelberge, Vilniuje, Prahoje, Varšuvoje, Poznanėje, Lvive, Maskvoje, Romoje, Amherste, Čikagoje išleistuose įvairaus pobūdžio ir lygio leidiniuose publikuota nuo keleto iki keliasdešimt Rėzos „Dainų“ tekstų vertimų. Šiame skyriuje siekiama aptarti ir įvertinti reikšmingiausius mokslo ir meno aplinkoje funkcionuojančius vertimų leidimus.

Dvikalbis leidinys, gausios jo recenzijos Europos akademiniuose sluoksniuose (Citavičiūtė 2017, 147–159), o ypač vertimai į kitas Europos kalbas didino Rėzos „Dainų“ svarbą ir leidžia jį vadinti kanoniniu lietuvių kultūros tekstu. Remiantis Assmannu, rašymas yra speciali kanonizacijos forma. Tekstai nėra vien tik užrašomi – sustiprinamas jų autoritetas (Assmann 2006, 64). Vertimai tapo priemone Rėzos idėjoms skliti visame pasaulyje ir paveikė kitų tautų nacionalines tradicijas bei kultūras, ypač filologines, diskusijas.

Karaliaučiaus universiteto profesoriaus Rėzos knygos buvo gerai žinomos kitų šalių mokslininkams. Jo parengtas dvikalbis Donelaičio „Metų“ leidimas ir 1825 m. išėjęs lietuvių liaudies dainų rinkinys labai greitai pateko į Čekiją (Šeferis 2009, 41). Tautosaka ir folkloru Čekijoje taip pat pirmieji pradėjo domėtis

filologai, kuriuos, kaip ir Rėzą, veikė XIX a. pradžioje Europoje susiformavusios istorinės-lyginamosios kalbotyros idėjos (Piročkinas 1981, 43).

XIX a. pirmosios pusės čekų literatą ir tautosakininką Ladislavą Čelakovskį lietuviškomis dainomis sudomino plačiai Europoje sklandžiusios Herderio, Lessingo idėjos ir lenkų literatūra (Piročkinas 1981, 44). Bet pirmiausia jis sprendė slavų ir baltų kalbų santykio ir sąveikos klausimus. Savo sudaryto rinkinio „Słowanské národní písně“ antrajame tome (Čelakovský 1825) čekų kalba publikavo tris lietuviškas dainas iš 1745 m. Ruigio traktato apie lietuvių kalbą (Lemeškin 2008, 69).

Čelakovskio korespondencija rodo, kad jis 1826 m. pradžioje jau turėjo Rėzos dainyną ir jį buvo pradėjęs versti bei pavienes lietuviškas dainas skelbti čekų spaudoje. 1827 m. buvo publikuotas Čelakovskio parengtas kišeninio formato leidinys, kuriame spausdinami 73-ųjų Rėzos dainyno tekstų vertimai į čekų kalbą, originalių lietuviškų tekstų šiame leidinyje nėra (Čelakovský 1827). Čelakovskis pagal savo klasifikacijos logiką pertvarkė dainų išdėstymą, dėl nežinomų priežasčių neišvertė ir neįtraukė į čekišką leidinį dvylikos dainų. Jo publikacija tapo populiari ir išleista dar du kartus (Piročkinas 1981, 46–57).

Anksčiau užsiminta, kad Čelakovskis su lietuviška tautosaka iš dalies susipažino per lenkų literatūrą, tačiau leidinio, apimančio visą Rėzos dainyno vertimą, Lenkijoje nebūta. Bet jau 1829 m. Lvivo spaudoje pasirodė pirmoji reakcija į Čelakovskio vertimus – lenkų kunigo ir rašytojo Franciszeko Siarczyńskiego recenzija (Siarczyński 1929, 51–67). Joje yra aštuonios Krokuvos mokslinės draugijos nario Adamo Rościszewskio į lenkų kalbą išverstos Rėzos rinkinio dainos (Jovaišas 1969, 311; Piročkinas, 1981, 48).

Lenkijos visuomenę su Rėzos tautosakine veikla ir lietuviškomis dainomis apie 1830 m. išsamiau supažindino lenkų poetas ir vertėjas Kazimierz Brodziński (Brodziński 1872). Į lenkų kalbą jis išvertė Rėzos straipsnį „Betrachtung über die litthauischen Volkslieder“ ir 16 tekstų iš „Dainų“ (Jovaišas 1969, 311). Tuo pačiu metu Lenkijos kultūrinėje spaudoje pasirodė keletas Antoni'o E. Odynieco ir Stanisława Jachowicziaus (VLE) Rėzos dainų vertimų. Vėliau Rėzos dainos įtraukiamos į įvairius dainų rinkinius, pavyzdžiui, į „Pieśni ludu nadniemeńskiego z okolic Aleksoty“ (Brzozowski 1844) ir kt.

Bene didžiausio dėmesio Rėzos dainos sulaukė iš lenkų poetų ir rašytojų, kurie savo kūryboje pasitelkė istorinius įvykius. Poetas Franciszekas Zatorskis publikavo savo eiliuotą istorinę poemą „Witold nad Workslą“, kurioje vaizduojamas bene kruviniausias Viduramžių Europos mūšis tarp totorių ordų ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (Zatorski 1844). Nors lietuvių dainos paprastai vaizduoja karinius istorinius įvykius iš moteriškos lyrinės perspektyvos, autorius manė esant tinkama greta spausdinti 66 į lenkų kalbą išverstas Rėzos dainas bei

pateikti ne tik istorinį Vorkšlos mūšio kontekstą, bet ir dainų poetikos komentarus (Zatorski 1844). Vėliau Zatorskis pripažino, kad Rėzos dainynas „sukėlė visuotinį susidomėjimą lietuvių dainomis“ (Zatorski 1846, 683).

Zatorskio mintis palaikė lenkų rašytojas, poetas ir istorikas Józefas I. Kraszewskis. 1844 m., aptardamas lietuvių dainas, jis perfrazavo Rėzos mintis apie lietuvių liaudies poeziją ir į lenkų kalbą išvertė per 50 jo publikuotų dainų (Kraszewski 1844).

Carinės Rusijos daugiaetnio naratyvo kontekste 1854 m. Vilniuje ir Maskvoje pasirodė pirmieji lietuviškų dainų vertimai į rusų kalbą. Juose paprastai buvo pateikiami išsamūs komentarai, ypač susiję su istorija, folkloru ir mitologija. Rašytojas, istorikas, Vilniaus universiteto profesorius ir Vilniaus cenzūros komiteto cenzorius Pavelas Kukolnikas į rusų kalbą išvertė 56 Rėzos dainas. Jos buvo išspausdintos Adomo Kirkoro redaguotame rinkinyje „Cherty iz istorii i zhizni litovskogo naroda“ (Kukolnik 1854). Kukolnikas taip pat parengė išsamų įvadinį straipsnį su komentarais apie lietuvių dainų pobūdį ir kontekstą. Jis pažymi, kad pirmieji lietuviškas dainas paskelbė Ruigys ir Rėza, bet vertimui naudojosi anksčiau minėtais lenkiškais Kraszewskio vertimais.

Tuo pačiu metu poetas, publicistas ir vertėjas Nikolajus Bergas Maskvoje išleido savo rinkinį „Pesni raznykh narodov“ (Berg 1854). Jį sudarė 26 įvairių Europos tautų liaudies dainos originalo ir rusų kalbomis. Tarp jų buvo 12 dainų iš 1843 m. Kuršaičio parengto Rėzos „Dainų“ leidimo. 1921 m. Bergo išverstos dainos buvo išleistos Vilniuje pavadinimu „Litovskiye pesni“ (Berg 1921).

XIX a. Rėzos paskelbtos lietuviškos dainos Europos skaitytojus dažniausiai pasiekdavo per tarpininkus. Vyravo vertimai ne tiesiogiai iš lietuvių kalbos, o iš vokiškų, lenkiškų tekstų, originalų neretai buvo atsisakyta. Verčiamų dainų atranka ir išdėstymas naujuosiuose leidiniuose pritaikomi jų literatūriniais ar teminiams tikslams.

XX a. pirmojoje pusėje indoeuropiečių kalbų tyrimai ir toliau skatino Europos filologų domėjimąsi mažiau pažintomis Rytų Europos kalbomis ir jų kultūra. Lietuvių kalba ir folkloras šiame kontekste buvo reikšmingas šaltinis kalbų istorijai ir archajiškoms kultūros formoms tirti. Tuo laiku Italijoje taip pat buvo kilęs didelis susidomėjimas indoeuropiečių kalbų palikimu, slavų ir Rytų Europos kalbų bei kultūrų pažinimu (Nuncio 2014, 110–122). Viena svarbiausių figūrų, prisidėjusių prie to meto lietuvių literatūros sklaidos Italijoje, buvo Donelaičio kūrybos žinovas Giuseppe Morici. Jis yra pirmasis lietuviškų dainų, tarp jų ir Rėzos, vertėjas į italų kalbą ir rinkinio „Canti popolari lituani“ sudarytojas (Morici 1925; 1930). Šis leidinys nėra laikomas akademine studija, todėl abiejose leidinio versijose dainos publikuojamos be originalų, tik italų kalba. Tačiau turininga ir gerai struktūruota esė (Morici 1930, 7–47), kurioje Morici pateikia išsamią lie-

tuvių liaudies poezijos apžvalgą bei teminės, kalbinės ir ritminės dainų sistemos analizę, vertinama kaip gana tiksli ir patikima (Nuncio 2014, 112–120).

Tiriant Rėzos kūrybą, beveik nekalbama apie jo tautosakinio palikimo vertimus į jidiš ir anglų kalbas. Vilniuje gimęs žydų rašytojas, žurnalistas ir vertėjas Uriah Katzenelenbogenas, 1927 m. emigravęs į Šiaurės Ameriką, į jidiš kalbą išvertė 590 latvių ir lietuvių dainų ir išleido rinkinį „Daynes: Litvishe and Letiše Folkslider“ (Katzenelenbogen 1930; JLV). Jame yra 140 lietuviškų dainų tekstų vertimų, tarp kurių nemažą dalį sudaro Rėzos palikimo dainos, ir 450 latviškų dainų. Knygoje yra kiekvienos tautos kultūrai ir dainoms skirtas išsamus įvadas. Taip pat pridėta po penkias ranka rašytas lietuviškų ir latviškų dainų melodijas.

Lietuviškosios dalies įvade Katzenelenbogenas aprėpia daugybę klausimų. Jis aptaria tuo metu jau išleistus Rėzos, Antano ir Jono Juškų ir kt. dainynus, lietuviškų dainų turinį ir žanrus, melodikos ir kalbos sąveiką. Vertimo į jidiš kalbą specifiką ir sunkumus grindžia reikšmingu šių kalbų sistemų skirtumu. Daug dėmesio skiria XX a. pirmosios pusės istoriniams ir geopolitiniais įvykiams Lietuvoje ir Europoje, nevengdamas aptarti ir kylančią antisemitizmo grėsmę. Jis atkreipia dėmesį į žydų ir lietuvių santykius, ragina pagerinti tarpusavio bendravimą ir supratimą (Katzenelenbogen 1930, 5–20). 1935 m. Čikagoje išleistas Katzenelenbogeno parengtas lietuviškų ir latviškų dainų vertimas į anglų kalbą, kuriame yra 19 Rėzos dainų (Katzenelenbogen 1935). Katzenelenbogeno vertimai turėjo kultūrinės savirefleksijos ir tarpkultūrinio dialogo pobūdį. Jie parodo žydų inteligentijos siekį įtvirtinti savo vietą Lietuvos kultūriniame kraštovaizdyje ir pristatyti baltų kultūrą pasauliniame kontekste.

XX a. antrojoje pusėje Lietuvoje ir už jos ribų – Vokietijoje, Lenkijoje ir Rusijoje – kilo didelis susidomėjimas išnykusia prūsų kalba. Baltistų Vytauto Mažiulio, Audronės Jakulienės-Kaukienės, Leto Palmaičio (slapyvardis Mikelis Klusis) ir Vladimiro Toporovo tyrimai įkvėpė prūsų kalbos ir kultūros atkūrimą bei kūrybinį plėtojimą. 1984–1985 m. ir vėliau Letas Palmaitis, Glabis Niktorius ir Vytautas Rinkevičius išvertė keletą dainų iš Rėzos rinkinio į prūsų kalbą (MLE; Muktupāvels 2023, 19–24). Senosios baltų religijos puoselėtojai vis dar palaiko idėją, kad išnykusios baltų-prūsų tautos kodas galėjo išlikti Prūsijos lietuvių dainose.

Rėzos dainų tekstai Europoje ir Šiaurės Amerikoje pirmiausia buvo filologinio, kultūrinio ir iš dalies istorinio susidomėjimo objektas. Vertėjai, kilę iš įvairių lingvistinių aplinkų ir turintys skirtingą požiūrį liaudies poezijai, savaip interpretavo Rėzos dainas. Jos tapo ne vien naujais poetiniais teksta, bet ir kultūrinėmis konstrukcijomis, atitinkančiomis platesnius kultūrinius lūkesčius, vertybines orientacijas, estetines normas ir istorinę patirtį. Tačiau muzikinė Rėzos dainuojamosios tautosakos dalis dėl daugelio priežasčių atrasta ir įgavo skambesį

gerokai vėliau. Pats Rėza rašė apie sunkumus užrašant melodijas gaidomis ir savo nepasirengimą kalbėti apie muzikinius dalykus. Labai taikliai apie vertimų rimavimo sunkumus, jų suderinimą su melodija ir tai, kad vokiečiai dainas skaito, o ne dainuoja, rašė ir lietuvių muzikinį folklorą tyrę Francas ir Helene Tetzneriai (Tetzner 1897, 52).

Skambanti Rėzos dainų kolekcija

Rėzos tautosakos rinkinio dainos, XIX a. tapusios tekstinės atminties šaltiniu, XX a. antrojoje pusėje buvo perkeltos į naują gyvavimo terpę – įvairaus lygio scenas. Sceninis folkloro atlikimas atspindi tai, ką Schechneris apibūdina kaip atkurtąją elgseną. Tai yra sąmoningas, pasikartojantis veiksmas, nutolęs nuo savo autentiškos istorinės situacijos, bet aktualizuojamas ir įgaunantis naują prasmę dabartyje. Schechneris pažymi, kad atkurtoji elgsena yra simbolinė ir refleksi: „Tai ypatingas gebėjimas valdyti patirtį ir įveikti atotrūkį tarp praeities ir dabarties, individo ir grupės, vidinio ir išorinio pasaulio“ (Schechner 1985, 36, 115).

Performatyvumo teorinė prieiga leidžia suvokti Rėzos dainų gaivinimą ir įgarsinimą ne kaip grąžinimą į pradinę, etnografinę formą, bet kaip kūrybinį, selektyvų ir kartais ideologiškai motyvuotą procesą, kuriame tekstas įkūnijamas naujomis meninėmis, edukacinėmis ar reprezentacinėmis priemonėmis.

XX a. antrojoje pusėje Rėzos dainos Lietuvoje įgijo naują reikšmę. Istoriniai ir geopolitiniai pokyčiai simboliškai ir fiziškai „perkėlė“ didžiąją dalį dabar Rusijos Federacijai priklausančioje Mažosios Lietuvos dalyje užrašytų Rėzos dainų į Klaipėdos kraštą, kur jas ėmė dainuoti vietiniai dainininkai. Absoliuti dauguma jų buvo Klaipėdos krašto naujakuriai (plačiau žr. Petrošienė 2021, 2023, 2025), anksčiau šių dainų nedainavę ir net negirdėję. Ir tarp pačių lietuvininkų jau buvo nutrūkęs natūralus folklorinio dainavimo tradicijos perdavimas. Kai nutrūksta ryšys su gyvaisiais pavyzdžiais, žmonės, ieškodami orientyrų, atsigręžia į rašytinius tekstus. Tokiais atvejais, kaip sako Assmannas, ne tik atsiranda naujų tekstų, bet ir jau egzistuojantiems suteikiama didesnė normatyvinė vertė (Assmann 2006, 69).

Maždaug nuo XX a. 8-ojo dešimtmečio pradžios Klaipėdos miesto ir krašto folkloro ansambliai, kiek vėliau ir Vilniaus, Rygos folkloro kolektyvai, pradėjo mokytis dainų iš ketvirtojo Rėzos „Dainų“ leidimo (R I 1958; R II 1964). Kuriant kultūrinę darną rašytinėje kultūroje, tiek dainų mokymasis iš natų (teksto kartojimas pagal Assmanną), tiek jų viešas dainavimas (teksto aiškinimas pagal Assmanną) yra lygiaverčiai veiksmai, užtikrinantys tradicijos stabilumą ir perdavimą bendruomenei. Tai žymi momentą, kai folkloro ansamblių vadovai tampa naujaisiais kultūrinės atminties nešėjais (Assmann 2006, 39, 43).

Vienuolikos folkloro ansamblių kūrybos formų – 1971–2025 m. parengtų teminių programų, garso bei vaizdo įrašų ir kitos koncertinės veiklos – analizė parodė, kad daugelis jų turi savitą Rėzos dainų atlikimo sampratą, tiksliau sakant, jie visi ieško savo požiūrio į mažai pažinų Mažosios Lietuvos muzikinį dialektą. Išryškėjo trys tarpusavyje susijusios, neretai susipynusios Rėzos dainų ir apskritai Mažosios Lietuvos muzikinio folkloro gaivinimo ir perteikimo kryptys, kurios skiriasi santykiu su šaltiniu, atlikimo formomis ir meniniais tikslais:

- istorinė-etnografinė, siekianti atgaivinti kultūrinę atmintį, pasitelkiant Mažosios Lietuvos muzikinį folklorą;
- etnomuzikologinė, didesnę dėmesį skirianti muzikinei kūrybai, dainų sceninei interpretacijai ir žiūrovų įtraukimui;
- mišri, praktiškai derinanti abiejų anksčiau minėtų muzikinio folkloro gaivinimo krypčių priemones, jas papildydama kitų muzikos žanrų dalyvavimu.

Atkurdami Rėzos kolekcijos dainas, visų minėtųjų veiklos krypčių ansambliai naudojami esamomis gana fragmentiškomis istorinėmis ir etnografinėmis žiniomis, kuria ir auditorijai pateikia modelį, kaip galėjo skambėti Prūsijos lietuvių dainos. Tokio pobūdžio estetinis performansas yra pagrindinis būdas fiziškai atkurti išnykusią elgseną (Schechner 1985, 48) arba net pasiūlyti įsivaizduojamas jos vystymosi trajektorijas.

Skirtingus Rėzos dainų skambesio ir kontekstų atkūrimo būdus iš dalies lėmė ir ansamblių vadovų bei grupės narių profesijos ir muzikinė kvalifikacija, laikmečių idėjos ir nuostatos folkloro autentiškumo atžvilgiu. Todėl net naudodami tuos pačius tautosakinius šaltinius, turėdami artimą etnografijos supratimą, jie sukuria skirtingas interpretacijas. Bene labiausiai tai atsiskleidžia skirtingoms kryptims priskiriamų folklorinio judėjimo pirmeivių, išnykusios prūsų kalbos ir kultūros puoselėtojų – „Vorusnės“ ir „Rasos“ – ansamblių veikloje.

Istorinę-etnografinę dainų gaivinimo kryptį pasirinkusieji daug dėmesio skyrė rašytiniuose šaltiniuose randamiems Mažosios Lietuvos dainų ir dainavimo būdo aprašymams, juos laikydami senoviškumo ir autentiškumo kriterijais, iš kurių bene ryškiausi yra melodikos monofoniškumas ir gana griežtai skiriamos dainavimo bei griežimo muzikos instrumentais sferos (Apanavičius 2001, 7–37). Todėl šiai grupei priskiriami ansambliai lietuvininkų dainas dažniausiai atlieka solo arba unisonu, pritarimas muzikos instrumentais labai fragmentiškas, bet intensyvėjantis tada, kai kolektyve atsiranda daugiau muzikuojančių narių arba muzikos profesionalų. Rėzos dainos įkomponuojamos į folklorinius spektaklius, kurie kuriami pasitelkiant istorinius, etnografinius pasakojimus ir tarmiškus tekstus, literatūros kūrinius, papročius, sakytinę tautosaką, kitas priemones, padedančias susieti šiandieną su praeitimi, iš kurios kyla dainos.

Pirmasis 1971 m. Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetuose pradėjęs veikti institucionalizuotas folkloro ansamblis „Vorusnė“ yra bene gryniasias, ypač savo veiklos pradžioje, istorinės-etnografinės krypties pavyzdys. Visą savo egzistavimo laiką „Vorusnė“ kūrė su Mažąja Lietuva susietas programas-spektaklius, pvz.: „Jūrų-marių dainos“ (1979), „Lietuvininkų vestuvės“ (1979), „Mažvydas ir lietuvininkų dainos“ (1979), „Lietuvininkai“ (1985), „Žodis ir giesmė“ (?), „Lietuvininkump ir žemaičiump“ (?). Kontekstualizuotą programinį folkloro, etnografijos, tarmių perteikimą lėmė „Vorusnės“ vadovės, žymios baltistės ir prūsų kalbos tyrėjos kupiškėnės Audronės Jakulienės-Kaukienės moksliniai ir kultūriniai interesai. 7–8-uoju dešimtmečiais iškilę du kultūriniai fenomenai – „Senovinės kupiškėnų vestuvės“ (Paulauskas 2006) ir Lietuvių folkloro teatras (Landsbergis 1982) – taip pat įkvėpė ne vieną folkloro gaivinimo entuziastą.

Rėzos kolekcijos ir kitas Mažosios Lietuvos dainas „Vorusnė“ dainuodavo vienbalsiškai (solo arba unisonu), nepaisant, ar daina yra aiškiai monofoninės, ar homofoninės struktūros, ankstyvuoju veiklos laikotarpiu nenaudojo muzikos instrumentų dainų pritarimui (FKK 2022 1; FKK 2022 2). Pavyzdžiui, Rėzos dainą „Strazde strazdeli“ vorusnietė dainuoja solo (FKK 2022 3), nors jos melodija artima kaimyninės Žemaitijos daugiabalsėms dainoms. „Vorusnės“ interpretacija rodo siekį išlaikyti Mažosios Lietuvos muzikinio ir tarminio dialektų autentiškumą ir nepasinaudoja galimybe praplėsti dainos skambesį, išgauti ryškesnį meninį efektą.

Tačiau ne visi ansambliai atsispyrė daugiabalsumo traukai. Pokariu gausiai į Klaipėdos kraštą kėlęsi žemaičiai paveikė lietuvininkų folklorinę muzikinę kultūrą, tiksliau – jos šiuolaikinę interpretaciją. Pavyzdžiui, 1995 m. vaizdo įrašė galima įsitikinti, kad tą pačią dainą „Strazde strazdeli“ Nidos mokyklos folkloro ansamblis dainuoja daugiabalsiškai (BF 1995). Muzikos profesionalų vadovaujamas Vilniaus folkloro ansamblis „Visi“ taip pat šią dainą dainavo pabrėžtinai žemaitišku stiliumi (EV 1995).

Vaikų ir jaunimo folkloro ansamblis „Vorusnėlė“, pagal deklaruojamas veiklos intencijas – gaivinti Mažosios Lietuvos kultūrą, puoselėti neformalią jos reprezentaciją ir skatinti jaunąją lietuvininkų kartą pažinti krašto folklorą, – galėtų būti laikomas istorinės-etnografinės krypties kolektyvu. Vis dėlto vadinamųjų autentiškumo kriterijų ansamblis laikėsi epizodiškai ir kai kurias mažorinio bei minorinio pobūdžio Rėzos rinkinio melodijas dainavo daugiabalsiškai, kartais ir pritariant muzikos instrumentais. Pavyzdžiui, minorinė „Miegužio noriu“ (R II 1964, Nr. 54), dainuojama daugiabalsiškai, įgauna kai kurioms Rytų Lietuvos daugiabalsėms dainoms būdingą slavišką atspalvį (KEC 1998).

Antrosios – etnomuzikologinės – krypties ansambliai gerokai daugiau dėmesio skiria dainuojamosios tautosakos muzikinei raiškai. Rėzos dainos atliekamos

pritarant įvairiais muzikos instrumentais, kuriama nauja vokalinė ir instrumentinė polifoninė tekstūra. Dainos tampa išbaigtais koncertiniais numeriais. Istorinis-etnografinis kontekstas gali būti visiškai nesvarbus arba, atvirkščiai, neįtikėtinai įkvepiantis, vedantis prie etnografinių istorijų, derinamų su menine išmone, kūrybos.

Vienas iš ryškiausių antrosios krypties pavyzdžių yra Latvijos etnomuzikologo ir kompozitoriaus Valdžio Muktupāvelo ir jo bendraminčių muzikantų grupės „Rasa“ 1988 m. sukurta programa „Prūšos manas kājas autas“ (Muktupāvels 2023, 53). Šis originalus sumanymas kilo iš ankstyvos būsimąjo kompozitoriaus ir folkloro atlikėjo pažinties su Rytų Prūsijos dvasia ir realybe sovietų okupuotoje ir militarizuotoje Kaliningrado srityje tarnaujant sovietinėje kariuomenėje Guseve (buv. Gumbinė). Vėliau jo susidomėjimas latvių, lietuvių, lenkų ir rusų istorikų bei lingvistų, ypač studijuojančių baltų ir slavų etnolingvistinius kontaktus, darbais lėmė unikalią Rėzos kolekcijos dainų interpretaciją.

Kaip apibrėžia Muktupāvelas, pradinis „Prūšos manas kājas autas“ programos tikslas – remiantis istoriniais, folkloriniais ir etnografiniais šaltiniais, sukurti daugialypį prūsų, jų kalbos, tradicijų ir religijos vaizdą. Siekta pavaizduoti prūsų kontaktus su krikščioniškąja Europa, jų tęstinumą kitose tautose ir atgimimą šiandien, visa tai iliustruojant latvių ir prūsų (tiksliau – Prūsijos lietuvių) muzikos medžiaga. Grupės narė Ilze Šarkovska prisimena, kad ši programa buvo tarsi įdomi paskaita, kurios metu Muktupāvelas pasakojo apie prūsus, jų istoriją ir komentavo kiekvieną dainą (Muktupāvels 2023, 23–30).

Visi „Rasos“ nariai yra profesionalūs ir kūrybingi muzikantai, tuo metu jau turėję muzikinių įgūdžių ir sugebėję improvizuoti įvairiais tradiciniais bei klasikiniiais muzikos instrumentais. Jų bendradarbiavimas leido sąveikauti muzikiniams stiliams ir žanrams, o vadinamieji folklorinio tradicionalizmo ir autentiškumo klausimai buvo antraeiliai. Ansamblio nariai pripažįsta, kad neįmanoma kalbėti apie kokį nors absoliutų autentiškumą, susijusį su prūsais, nes tai yra postfolkloras. Gita Lancere tai apibūdina drastiškai: „Rasa“ su medžiaga elgėsi „gana begėdiškai“, bet žmonėms tai patiko (Muktupāvels 2023, 67–68). Iš pirmo žvilgsnio „Rasos“ kontekstualizuota Rėzos dainų interpretacija atrodo atitinkanti istorinės-etnografinės krypties ansamblių užmojus. Tačiau garso įrašai ir grupės narių apmąstymai apie muzikinę programos dalį rodo ansamblio etnomuzikologinę kryptį, kai muzikinė išraiška yra labai išvystyta, nesiekianti į autentiškumą pretenduojančios rekonstrukcijos statuso.

Labai panašų santykį su Rėzos dainomis Lietuvoje palaikė 1988–1990 m. savo veiklą pradėjusi Baltų religinės bendruomenės „Romuva“ ritualinio folkloro grupė „Kūlgrinda“. Tai buvo pirmasis kolektyvas, dainavęs į prūsų kalbą išverstas lietuviškas, tarp jų ir Rėzos kolekcijos, dainas. Muzikinio folkloro medžiagą gru-

pė interpretuoja labai laisvai, ją integruoja į neopagoniškos ideologijos sklaidą (Romuva).

2005 m. išleistame albume „Prūsų giesmės“ yra 17 įvairių Lietuvos regionų dainų, išverstų į prūsų kalbą. Dainoms pritariama kanklėmis, dūdmaišiais, būgnais ir mediniais ragais (TV). Tarp jų iš Rėzos kolekcijos yra trys poetiniai tekstai ir viena melodija. Dainai „Mīniks Saulīkan weddi“ (Mėnuo saulužę vedė, R I 1958, Nr. 27), kurią pats Rėza apibūdino kaip turinčią mitologinių motyvų, „Kūlgrinda“ pritaikė kitos Rėzos dainos „Pareinu rytą anksti“ (R II 1964, Nr. 59) melodiją, kuri atliekama solo, akompanuojant dūdmaišiais. Kitiems prūsiškai dainuojamiems Rėzos dainų tekstams (R I 1958, Nr. 78, 83), neturintiems originalių melodijų, pritaikytos melodijos iš Bartscho (BDB 1889, Nr. 336) bei Antano ir Jono Juškų (JSD I 1955, Nr. 582) dainynų.

„Kūlgrinda“, užsimojusi atstovauti „seniausiam mums žinomam Baltijos folkloro sluoksniui, siekiančiam Viduramžių pradžią ir net senovės Europos laikus“ (Romuva), su juo elgiasi laisvai ir kūrybiškai – taip, kaip būdinga gyvojo folkloro tradicijai. Tačiau reikia pritarti Austės Nakienės nuomonei, kad šiuo atveju kalbėti apie senosios prūsų tradicijos tęstinumą ir jos reliktus lietuvių kultūroje nėra prasmės. Tokio pobūdžio folkloro „rekonstrukcija vertinga ne kaip senosios kultūros tąsa, bet kaip šiuolaikinės, visai naujos prūsų bendruomenės savastis, jos narių kūrybinės vaizduotės išraiška“ (Nakienė 2008, 169).

Grįžtant prie Rėzos dainų etnomuzikologinės krypties interpretacijų lietuvių kalba, pirmiausia verta aptarti Evaldo Vyčino ir jo vadovaujamo folkloro ansamblio VISI veiklą. 1988 m. Vyčiniui kilo mintis Rėzos dainoms pritarti devynstygėmis kanklėmis ir smuiku (KEC 2021), kaip, pavyzdžiui, anksčiau aptartoje dainoje „Strazde strazdeli“, taip pat kompaktinėje plokštelėje „Liudviko Rėzos dainos“ (LRD 2000). Ansamblis VISI iki šiol šias dainas atlieka kaip proginius koncertinius numerius, jų nekomponuoja su Mažosios Lietuvos istoriniu ar etnografiniu kontekstu.

Etnomuzikologų Daivos ir Evaldo Vyčinių veikla Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo pradžioje darė didelę įtaką muzikinio folkloro interpretacijos pobūdžiui ir buvo sektinas pavyzdys kitoms folkloro grupėms. Po 1990 m. vis daugiau ansamblių, atliekančių Mažosios Lietuvos dainas, joms pritarti naudojo daugiau ar mažiau regionui būdingus muzikos instrumentus, taip išplėsdami muzikinio folkloro atlikimo formas ir pasiekdami platesnę auditoriją.

Pavyzdžiui, „Alkos“ ansamblio 1997 m. įrašytame garso takelyje Rėzos daina „Parbėg laivelis“ dainuojama unisonu, jai pritariama 1984 m. atkurtu ir šiandien regiono simboliu tapusiu instrumentu – Mažosios Lietuvos kanklėmis-arfa (KEC 1997). Tačiau kita, šokinio charakterio vaišių daina „Kas tas miežio grūdas“ (R II 1964, Nr. 116) atliekama greitu tempu, pritariant smuikais, cimbolais, bū-

gnu, lamzdeliu, kontrabosu (KEC 1997 1). Svarbu pabrėžti, kad šis muzikinis sprendimas neprieštaruja tradicijai, užfiksuotai XX a. lietuvininkų pasakojimuose (Mačiulskis 2010, 33), atsispindi XVII a. ikonografijoje, vaizduojančioje muzikos instrumentų ansamblius Mažojoje Lietuvoje (Pretorijus 2006, 636). Rėzos dainų interpretavimas pritarant muzikos instrumentais yra labai dažnai girdimas folkloro ansamblių koncertuose, garso ir vaizdo įrašuose bei daugybėje pastaraisiais dešimtmečiais sukurtų teminių folkloro spektaklių². Tai rodo, kad Klaipėdos krašto ansambliai tęsia „Vorusnės“ išvystytą praktiką etnografinių papročių, istorinių įvykių ar žymių krašto asmenybių gyvenimo pagrindu kurti teatralizuotas folkloro programas. Gausėjantys ir gilėjantys Mažosios Lietuvos muzikinio folkloro tyrimai, laisvėjantis požiūris į folklorą kaip gyvą ir kintantį organizmą skatina įvairesnes Rėzos ir kitų Mažosios Lietuvos dainų interpretacijas.

Kartu su folkloro aktualizavimu ir slinktimi meninės raiškos link susiklostė mišri trečioji muzikinio folkloro gaivinimo kryptis. XXI a. pradžioje Klaipėdos krašto folkloro ansambliai pradėjo dažniau bendradarbiauti su džiazu, popmuzikos, klasikinės muzikos atlikėjais, kompozitoriais. Kadaisė rašytinės kultūros dalimi tapusi folklorinė medžiaga per naujuosius agentus ėmė sąveikauti su kitais muzikos žanrais, taip parodytas Mažosios Lietuvos paveldo lankstumas ir atsparumas.

Vienas pirmųjų Klaipėdos krašto folkloro ansamblių vaizdo įrašuose užfiksuotų pavyzdžių, kai folkloras jungiamas su džiazu, yra projektas „Sodalė“ (2006). Ansamblis „Alka“, drauge su popmuzikos atlikėju Gyčiu Paškevičiumi atlieka Romualdo Malinausko kompoziciją Rėzos dainos „Per kalnelį per aukštąjį“ (R II 1964, Nr. 5) pagrindu (KEC 2006). Bene sėkmingiausias džiazu ir Mažosios Lietuvos dainų sąveikos meninis rezultatas yra folkloro grupės „Audenis“ ir džiazu pianisto Sauliaus Šiaučiulio kompozicijos. Tarp jų yra Rėzos daina „Eisva mudu abudu“ (R II 1964, Nr. 57), kurios minorinė melodija dainuojama daugia-balsiškai su fortepijono pritarimu ir improvizacijomis (KEC 2009).

Folkloro ir elektroninės muzikos kompozicijoje „Rasi rasoje rasi“ pajėgas suvienijo folkloro ansamblis „Kuršių ainiai“ ir multiinstrumentalistas Donis (Donatas Bielkauskas). Joje greta kitos muzikinio folkloro medžiagos panaudotos ir

² „Jau saulelė“ („Alka“, „Vorusnėlė“, 2012), „Žemė prašo nepamiršti jos vardų“ („Verdainė“, 2013), „Kur medaus upės tek“, „Vėjų marės, medaus upės“, „Lietuvininkai“ („Kuršių ainiai“, 2013, 2015, 2017), „Už stalelio sėdau“, „Ernstas Vilhelmas Berbomas“, „Eisim žvejoti, duos Dievs laimėti“, „Oi broli, broli“ („Alka“, 2015, 2018, 2022), „Rylužė Jevikei“ („Kuršiukai“, 2018), „Senosios žvejų dainos ir šių dienų žvejų pasakojimai“ („Giedružė“, 2022), „Esu kilęs iš lietuvių giminės (Liudvikas Rėza)“ („Aušrinė“, 2018), „Moterystė pagal Ievą Simonaitytę“ („Ramytė“, 2022), „Dirbdysiu laivą“ („Verdainė“, 2018) ir kt.

šiulaikiškai interpretuotos Rėzos dainos „Mergyte miela“, „Kad aš turėjau“, „Jau aušt aušružė“ (R II 1964, Nr. 87, 47, 33) (KAD 2017).

Folkloro ansamblių veikla ir repertuaras nuolat plėtėsi ne tik dėl to, kad keitėsi požiūris į folkloro gaivinimą ir interpretaciją. Didelę įtaką turėjo ir tebeturi naujausi etnologijos, folkloristikos, lingvistikos, istorijos, knygotyros ir kitų mokslo sričių tyrimai bei „Mažosios Lietuvos enciklopedija“ (MLE 2000–2009), gilinantys žinias apie Mažosios Lietuvos kultūrą. 1995–2017 m. publikuota beveik visa Lietuvos archyvuose išlikusi Mažosios Lietuvos dainuojamoji tautosaka, 2000 m. išleista „atlietuvinta“ Bartscho „Dainų balsų“ redakcija, kurioje vokiški dainų vertimai pagal lietuviškų dainų variantus atstatyti į lietuvių kalbą. Todėl folkloro ansambliai didelį dėmesį skyrė dainoms, užrašytoms Klaipėdos krašte, bet Rėzos kolekcijos dainos išliko aktualios iki šiol, ypač prisimenant ir pažymint Rėzos ir jo darbų sukaktis. Jų reikšmę ir svarbą didina ir tai, kad 2020 ir 2022 m. į nacionalinį Nematerialaus kultūros paveldo sąvadą įtrauktos „Lietuvininkų dainavimo tradicija“ ir „Mažosios Lietuvos instrumentinio muzikavimo“ vertybės (NKPVS). Folkloras, pripažįstamas Mažosios Lietuvos etnografinio regiono tapatybės dalimi, pasitelkiamas svarbių Lietuvos valstybei datų minėjimuose: 2018 m. minint Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį; 2023 m. minint Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos šimtmetį ir pan.

Folkloro kolektyvų atliekamos Rėzos kolekcijos dainos funkcionuoja kaip performatyviai kuriama kultūrinė atmintis. Praeityje dokumentuota medžiaga „atgimsta“ dabarties meninėmis formomis, kartais ir socialinėmis praktikomis. Analizuotoji medžiaga leidžia teigti, kad Rėzos dainų atlikimas nėra vien tik repertuaro gaivinimas ir rekonstrukcija, bet daug labiau jo interpretacija, kuri istorinei medžiagai suteikia naujų prasmų ir funkcijų.

Per daugiau kaip penkis dešimtmečius susiklosčiusios Rėzos dainų rekonstrukcijos ir interpretavimo kryptys yra nulemtos daugybės kintančių veiksnių. Tačiau visi kolektyvai, derindami tradiciją su kūrybine laisve, siekia įkūnyti ir perteikti Mažosios Lietuvos paveldą, atskleisti bendruomenės santykį su praeimi ir dabartimi.

Apibendrinimas ir išvados

Daugiau kaip du šimtus metų egzistuojantis rašytinis Rėzos dainuojamosios tautosakos palikimas leidžia tradiciją suvokti kaip medijuotą reiškinį, kuriame dainos, jų rašytiniai pavidalai ir šiulaikinės sceninės interpretacijos sudaro vienetą, tačiau nuolat kintančią kultūrinės atminties sistemą. Joje tekstas veikia kaip tradicijos saugojimo ir jos suvokimo pagrindas, o atlikimas – kaip jos įprasminimo forma.

Rėzos „Dainų“ leidinys ir archyve išsaugota medžiaga, tapę kanonu, jį įtvirtina kaip vyksmą, kuriame kiekvienas dainų leidimas, redagavimas ar interpretacija papildo ankstesnius sluoksnius, atspindėdami konkretaus laikotarpio vertybines ir ideologines nuostatas ir kartu keisdami tradicijos suvokimą.

Dainų vertimai į įvairias Europos kalbas rodo paveldo galią peržengti nacionalines ribas. Jie atveria lietuvių liaudies poeziją tarptautinei auditorijai ir keičia jos semantiką, paversdami dainas transkultūrinės reikšmės teksta.

Rėzos dainų atlikimas scenoje rodo, kad folkloro gaivinimas nėra vien praities atkūrimas. Tai performatyvus kūrybinis procesas, kuriame, remiantis turimais šaltiniais ir mokslinėmis bei estetinėmis laikmečio nuostatomis, kuriamos naujos šių dainų skambesio ir prasmės formos. Folkloro ansambliai veikia kaip aktyvūs kultūrinės atminties kūrėjai. Šiuolaikinės Rėzos dainų interpretacijos pasižymi stilistine įvairove ir žanrų sąveika, o folkloro gyvybingumą lemia jo pritaikomumas.

Nutrūkus natūraliam tradicijos perdavimui, Rėzos dainos įgauna archyvinės atminties pobūdį: rašytiniai poetiniai tekstai, melodijos, etnografinės detalės tampa pagrindiniu šaltiniu, leidžiančiu bendruomenėms atkurti ryšį su praeitimi ir kurti naujus tradicijos palaikymo būdus.

Santrumpos

- BDB 1886, 1889 – *Dainu balsai*, Melodien lithauischer Volkslieder, gesammelt und mit Text-übersetzung, Anmerkungen und Einleitung herausgegeben von Christian Bartsch, Bd. I, II, Heidelberg.
- BF 1995 – Traditional East Prussian folk song *Strazde strazdeli*. Nida, 1995. *Baltų folkloras* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=cIDXGIIFc6k&list=R_DcIDXGIIFc6k&start_radio=1
- EV 1995 – Strazde strazdeli. VISI 1995. *Evaldas Vyčinas* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=W57GRgrFH4&list=RD_W57GRgrFH4&start_radio=1
- FKK 2022 – Folkloras. Klaipėdos kraštas. *You Tube* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/@folkloras.klaipedoskrastas>
- FKK 2022 1 – Folkloro ansamblis *Vorusnė*. Vestuvinės dainos, 1979. Klaipėdos universitetas, 2022. *Folkloras. Klaipėdos kraštas* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=SSMJT_bH98&t=43s
- FKK 2022 2 – Klaipėdos universiteto folkloro ansamblis *Vorusnė*, 1993. *Folkloras. Klaipėdos kraštas* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=VXDNZpx7mpA&t=954s>
- FKK 2022 3 – Strazde strazdeli (11:23). Klaipėdos universiteto folkloro ansamblis *Vorusnė*, 1993. *Folkloras. Klaipėdos kraštas* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=VXDNZpx7mpA&t=954s>
- JVL – Katzenelenbogen, Uriah. *Jewish Virtual Library* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/katzenelenbogen-uriah>
- JSD I 1955 – *Lietuviškos svotbinės dainos 1*. Surinko A. Juška ir J. Juška. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.

- KAD 2017 – *Rasi raso rasi*. *Kuršių ainiai* ir *Donis, Klaipėdos miesto savivaldybės etnokultūros centras*, CD, 2017 [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: https://www.discogs.com/release/24709049-Kur%C5%A1i%C5%B3-Ainiai-ir-Donis-rasi-raso-rasi?srltid=AfmBOorm2xATYR4IGHd4BYxDtNlWJ5qhJRVfgwi_B21C4ooP82zuK2sg
- KEC 1997 – Parbėg laivelis (1:34). Ant jūružių krašto, *Alka*, 1997. *Klaipėdos etnokultūros centro garso įrašų archyvas* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=3zOT_Hrltz0&list=PLmcPKCPCJCeC-t5JMil7EhL0IfTrJP9ny-&index=4
- KEC 1997 1 – Kas tas miežio grūdas (21:25). Ant jūružių krašto, *Alka*, 1997. *Klaipėdos etnokultūros centro garso įrašų archyvas* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=3zOT_Hrltz0&list=PLmcPKCPCJCeC-t5JMil7EhL0IfTrJP9ny-&index=4
- KEC 1998 – Miegožio noriu (20:30). *Vorusnėlė*, 1998. *Klaipėdos etnokultūros centras* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=ABmIWslSBgE&list=RDABmIWslSBgE&start_radio=1&t=83s
- KEC 2006 – Per kalnelį per aukštąjį (43:45). Romualdas Malinauskas, *Sodalė*, 2006. *Klaipėdos etnokultūros centro garso įrašų archyvas* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=dfdn524FOHw&list=PLmcPKCPCJCeC-t5JMil7EhL0IfTrJP9ny-&index=22>
- KEC 2009 – Eisva mudu abudu (59:23). *Audenis* ir Saulius Šiaučiulis, Klaipėdos krašto dainos, CD, 2009. *Klaipėdos etnokultūros centro garso įrašų archyvas* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=HZoFd0UZ_ps&list=PLmcPKCPCJCeC-t5JMil7EhL0IfTrJP9ny-&index=8&t=3s
- KEC 2021 – Liudviko Rėzos dainos ir legendos apie mus, 2021 07 30. *Klaipėdos etnokultūros centras* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=kynNljwOVS0>
- LRD 2000 – Liudviko Rėzos dainos. *Visi*, CD, 2000. *Pakartot.lt* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <https://www.pakartot.lt/album/liudviko-rezos-dainos>
- MLE – „Prūsų giesmės“. *Mažosios Lietuvos enciklopedija* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <https://www.mle.lt/straipsniai/prusu-giesmes>
- MLE 2000–2009 – *Mažosios Lietuvos enciklopedija, 1–4*. Mažosios Lietuvos fondo (Kanada–JAV), Lietuvos mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. Vilnius.
- NKPVS – Vertybių sąvadas. *Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadas* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <https://savadas.lnkc.lt/lt/vertybes/vertybiu-sarasas/>
- Rasa 2023 – Prūšos manas kąjas autas. *Rasa* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/playlist?list=OLAK5uy_1_c4O1r_dK_P6p7qkS7VmsjR_uaZJfD9E
- R I 1958 – Rėza, Liudvikas 1958. *Lietuvių liaudies dainos I*. Sud. J. Jurginis ir B. Kmitas. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
- R II 1964 – Rėza, Liudvikas 1964. *Lietuvių liaudies dainos II*. Sud. A. Jovaišas. Vilnius: Vaga.
- RR 5 2018 – Martynas Liudvikas Rėza. Prūsijos lietuvių dainos. *Raštai* 5, sud. L. Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Romuva – *Romuva. Senovės baltų religinė bendrija* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <https://romuva.lt/pasauleziura/giesmes/>
- SVL 1813 – *Stimmen der Völker in Liedern*. Gesammelt, geordnet, zum Theile überseht durch Johann Gottfried von Herder. Neu herausgegeben durch Johan von Müller. Vien, 1813, 129–142 [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <http://books.google.lt/books?printsec=frontcover&id=mYs0AQAAIAAJ#v=onepage&q&f=false>
- TV – Prūsų giesmės. Kulgrinda. *Tautosakos vartai* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <http://tautosakosvartai.lt/?mark=237>
- VLE – *Šostakovski, Juzef*. Antoni Edward Odyńiec. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/antoni-edward-odynec/>

Literatūra ir šaltiniai

- Aleknavičienė 2019 – Ona Aleknavičienė. Asmeninis Martyno Liudviko Rėzos archyvas: rekonstrukcija. *Knygotyra*, 73, 113–202 [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/knygotyra/article/view/15780>
- Apanavičius 2001 – Romualdas Apanavičius. Etninė muzika. Teorijos klausimai. *Darbai ir dienos*, 25, 7–37.
- Assmann 1995 – Jan Assmann. Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique. Cultural History / Cultural Studies*, Spring–Summer, 65, 125–133.
- Assmann 2006 – Jan Assmann. *Religion and Cultural Memory: Ten Studies* (R. Livingstone, Trans.). Stanford University Press. (Original work published in 2000.)
- Assmann 2008 – Jan Assmann. Communicative and Cultural Memory (p. 109–118). In *Media and Cultural Memory*, ed. A. Erll and A. Nünning. Berlin, New York: De Gruyter.
- Balys 1948 – Jonas Balys. *Lietuvių tautosakos skaitymai*, 2. Tübingen: Patria.
- Berg 1854 – Nikolaj Berg. *Pesni raznykh narodov*. Moskva.
- Berg 1921 – Nikolaj Berg. *Litovskije pesni*. Vilnius: Br. Jalovcer spaustuvė.
- Biržiška 1935 – Mykolas Biržiška. III Dainų leidimo redakcijos žodžiai (p. III–XVII). In *Liudo Rėzos Dainos*, 1. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys.
- Biržiška 1935, 1937 – *Liudo Rėzos „Dainos“*, 1, 2. Sud. M. Biržiška. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys.
- Brazaitis 1982 – Jonas Brazaitis. Liudo Rėzos dainos (1938) (p. 541–543). In *Raštai* 3. Chicago: Į laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti.
- Brodziński 1872 – Kazimierz Brodziński (p. 339–355). In *Pisma*, 1. Poznań.
- Brzozowski 1844 – Karol Brzozowski. *Pieśni ludu nadniemeńskiego z okolic Aleksoty*. Poznań.
- Citavičiūtė 2017 – Liucija Citavičiūtė. Vokiečių ir lenkų recenzentų žvilgsnis į M. L. Rėzos parengtą lietuvių dainų rinkinį „Dainos“ (1825). *Tautosakos darbai*, 54, 147–159.
- Citavičiūtė 2018 – Liucija Citavičiūtė. Parengėjos žodis (p. 9–14). In *Raštai*, 5. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Citavičiūtė 2018a – Liucija Citavičiūtė. Prūsijos lietuvių dainų rinkimo, tyrimo ir publikavimo pradžia. Martynas Liudvikas Rėza. Prūsijos lietuvių dainos (p. 17–49). In *Raštai*, 5. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Citavičiūtė 2018b – Liucija Citavičiūtė. Martyno Liudviko Rėzos Veimaro rankraštis. *Tautosakos darbai*, 55, 60–81.
- Citavičiūtė 2019 – Liucija Citavičiūtė. Martyno Liudviko Rėzos susirašinėjimas su lietuvių dainų rinkėjais provincijoje. *Knygotyra*, 72, 183–205.
- Čelakovský 1822–1827 – František Ladislav Čelakovský. *Slowanské národní písně*, 1–3. Praz: Pjsmem J. owd. Vetterlowé z Wildenbrunu.
- Čelakovský 1827 – František Ladislav Čelakovský. *Litevské národní písně*. Praha: Jan Host. Pospíšil [žiūrėta 2026 03 31]. Prieiga per internetą: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:892e4b00-8140-11e4-9d8c-005056827e51?page=uuid:47f53080-b6e3-11e4-92dd-001018b5eb5c>
- Čiurlionytė 1969 – Jadvyga Čiurlionytė. *Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai*. Vilnius: Vaga.
- Drotvinas 2008 – Vincentas Drotvinas (sud.). Michaelio Mörlino traktatas *Principium primum in lingua Lithvanica. Trys 1706 metų filologinės polemikos šaltiniai*. Vilnius: LLTI.
- Eretas 1938 – Juozas Eretas. Rėzos santykiai su Goethe. *Athenaeum*, 9, 2–55.
- Gineitis 1995 – Leonas Gineitis. *Prūsiskasis patriotizmas ir lietuvių literatūra*. Vilnius: Pradai.
- Jonynas 1989 – Ambraziejus Jonynas. *Liudvikas Rėza tautosakininkas*. Vilnius: Vaga.
- Jovaišas 1969 – Albinas Jovaišas. *Liudvikas Rėza*. Vilnius: Vaga.
- Katzenelenbogen 1930 – Uriah Katzenelenbogen. *Daynes: Litvishe and Letishe Folkslieder*. Amherst.

- Katzenelenbogen 1935 – Uriah Katzenelenbogen. *The Daina: An anthology of Lithuanian and Latvian folk-songs*. Chicago: Lithuanian News Publishing Company Incorporated.
- Kaukienė 2000 – Audronė Kaukienė. *Po Mažosios Lietuvos dangumi: mintys apie Mažosios Lietuvos praeitį ir dabartį*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Kraszewski 1844 – Józef Ignacy Kraszewski. Dainos – pieśni litewskie. *Athenaeum*, 2, Wilno.
- Kraszewski 1847 – Józef Ignacy Kraszewski. *Litwa*, 1. Warszawa.
- Kukolnik 1854 – Pavel Kukolnik. Cherty iz istorii i zhizni litovskogo naroda. *Obychai, pover'ya, predrassudki, plyaski obryady, pesni i poslovitsy litovtsev*. 2-aya ch. pamyatnoy knizhki vilenskoy gubernii na 1854 god.
- Kurschat 1843 – Friedrich Kurschat. *Dainos, oder Litthauische Volkslieder*. Gesammelt, überseßt und mit gegenüberstehendem Urtext herausgegeben von L. J. Rheza, <...> Neue Auflage. Durchgesehen, berichtigt und verbessert von Friedrich Kurschat, <...> Berlin: Verlag von Theod. Chr. Fr. Erslein [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <http://archive.org/details/dainos00reza>.
- Landsbergis 1982 – Vytautas Landsbergis. *Lietuvių folkloro teatras*. Vilnius: Vaga.
- Lebedys 1972 – Jurgis Lebedys. *Lituanistikos baruose*, 2. Vilnius: Vaga.
- Lemeškin 2008 – Ilja Lemeškin. Augustas Schleicheris ir Praha / August Schleicher und Prag (p. 63–149). In *Lituanistinis Augusto Schleicherio palikimas*, 1. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Mačiulskis 2010 – Vidmantas Mačiulskis. *Lietuvinių etninė choreografija: regioninis savitumas*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Morici 1925, 1930 – Giuseppe Morici. *Canti popolari lituani: con uno studio sulla poesia popolare lituana*. Roma: Anonima Romana Editoriale.
- Muktupāvels 2023 – Valdis Muktupāvels. *Prūšos manas kājas autas*. Grupas Rasa mantojums. Rīga.
- Nakienė 2008 – Austė Nakienė. Baltiška muzika – naujas vardas muzikos scenoje. *Tautosakos darbai*, 35, 164–174.
- Nesselmann 1853 – *Littauische Volkslieder*, gesammelt, kritisch bearbeitet und metrisch übersetzt von G. H. F. Nesselmann. Mit einer Musikbeilage. Berlin: Ferd. Dümmlers Verlagsbuchhandlung [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: https://archive.org/details/bub_gb_hU0AAAAA-cAAJ/page/n24/mode/lup.
- Nuncio 2014 – Novella di Nuncio. *Canti Popolari Lituani: The First Collection of Lithuanian Folk Poetry in Italian*. *Vertimo studijos*, 7, 110–122.
- Paulauskas 2006 – Henrikas Paulauskas. *Senovinių kupiškėnų vestuvių istorija*. Vilnius.
- Petrošienė 2001 – Lina Petrošienė. Christiano Bartscho *Dainų balsai*: rinkinio sandara. *Darbai ir dienos*, 25, 137–145.
- Petrošienė 2007 – Lina Petrošienė. *Lietuvinių etninė muzika: tapatumo problemos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Petrošienė 2021 – Lina Petrošienė. Lietuvinių dainavimo tradicija XX a. antroje pusėje – XXI a. pradžioje. *Tautosakos darbai*, 61, 97–121.
- Petrošienė 2023 – Lina Petrošienė. Mažosios Lietuvos instrumentinio muzikavimo tradicija: du likimai. *Res humanitariae*, 31, 88–112.
- Petrošienė 2025 – Lina Petrošienė. Musical Folklore of Lithuania Minor during the Soviet Era (1946–1989): The Voices Lost and the Forms of Revitalization. *Letonica*, 57, 214–241.
- Petrošienė 2025a – Lina Petrošienė. Ludwig J. Rhesa *Dainos, oder Litthauische Volkslieder* (Königsberg, 1825): Text as an Event of Cultural Memory. *The Yearbook of Balkan and Baltic Studies*, 8 (1), 77–108.
- Piročkinas 1981 – Arnoldas Piročkinas. Lietuvių liaudies dainos Čekijoje. *Literatūra*, 23, 43–57.
- Pretorijus 2006 – *Matas Pretorijus. Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*, 3. Sud. Ingė Lukšaitė. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.

- Ramoškaitė 2025 – Živilė Ramoškaitė. Liudviko Rėzos rinkinyje *Lietuvių liaudies dainos* (1825) paskelbtos melodijos (p. XLV–LX). In *Liudvikas Rėza. Lietuvių liaudies dainos*. Sud. Gytis Vaškelis. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Rhesa 1825 – *Dainos oder Litthauische Volkslieder* gesammelt, übersetzt und mit gegenüberstehendem Urtext herausgegeben von L. J. Rhesa. Nebst einer Abhandlung über die litthauischen Volksgedichte, Hartung, Königsberg [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <https://archive.org/details/RhesaDainas1825/page/n117/mode/2up>
- Rėza 2025 – Liudvikas Rėza. *Lietuvių liaudies dainos*. Sud. Gytis Vaškelis. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Ruigys 1986 – Pilypas Ruigys. *Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas*. Vilnius: Vaga.
- Schechner 1985 – Richard Schechner. *Between Theater and Anthropology*. Philadelphia: University of Pennsylvania.
- Siarczyński 1829 – Franciszek Siarczyński. O śpiewach narodowych litewskich przez L. J. Rhesę zebranych, a przez Fr. Lad. Celakowskiego na język czeski przełożonych, i w Pradze r. 1827 wydanych (p. 51–67). In *Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego, Imienia Ossolińskich*, 2. Lwów.
- Služinskas 2007 – Rimantas Služinskas. Martyno Liudviko Rėzos *Dainos oder Litthauische Volkslieder*: interpretacijos stereotipai ir naujovės (p. 85–97). In *Martynas Liudvikas Rėza: epochų atspindžiai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Stundžienė 2018 – Bronė Stundžienė. Martyno Liudviko Rėzos dainynas ir jo šiuolaikinė recepcija. Martynas Liudvikas Rėza. Prūsijos lietuvių dainos (p. 53–76). In *Martynas Liudvikas Rėza. Raštai*, 5. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Stundžienė 2025 – Bronė Stundžienė. Trečiąjį šimtmetį pradėjusi pirmoji lietuvių dainų knyga (p. XIX–XLIV). In *Liudvikas Rėza. Lietuvių liaudies dainos*. Sud. Gytis Vaškelis. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Šeferis 2009 – Vaidas Šeferis. Kristijono Donelaičio kūryba čekų filologijos akiratyje. *Senoji Lietuvos literatūra*, 28, 41–62.
- Tetzner 1897 – Franz und Helene Tetzner. *Dainos, litauische Volksesänge*. Leipzig [žiūrėta 2026 03 30]. Prieiga per internetą: <https://archive.org/details/dainoslitauische00tetz/page/66/mode/2up>
- Zatorski 1844 – Franciszek Zatorski. *Witold nad Workslą*. Pieśni ludu z nad dalnego Niemna. Warszawa.
- Zatorski 1846 – Franciszek Zatorski. *Pieśni litewskie*. Przegląd Naukowy. Warszawa.

Lina Petrošienė

THE SUNG FOLKLORE OF LUDWIG RHESA'S LEGACY: A DYNAMIC MODEL OF CULTURAL MEMORY

Summary

The year 2026 marks the 250th anniversary of the birth of Ludwig Rhesa, a prominent figure in Lithuanian written culture, while 2025 marked the bicentenary of the publication of the first collection of Lithuanian folk songs, *Dainos*, oder *Litthauische Volkslieder* (Rhesa 1825). These important anniversaries invite renewed consideration of Rhesa's intellectual and creative legacy, as a multi-layered and dynamic phenomenon of cultural memory, in which Lithuanian

song texts, their translations into other European languages, and their deliberate return to contemporary singing practice function as interconnected forms of cultural memory

The collection, editing and publication of Lithuanian folk songs, which began in the 18th and early 19th centuries, marked the turning point at which the living tradition of folk singing entered the sphere of the written culture. This transition reflects the process through which memories sustained by everyday communication are selected, stabilised, and transmitted in material and institutionalised forms, thereby entering the sphere of the cultural memory. The recording and publication of folklore texts enable them to transcend the boundaries of individual communities and generations, acquire symbolic significance, and become reference points for the collective identity (Assmann 1995; 2008).

This study employs an interdisciplinary methodology, combining cultural memory theory (Assmann 2006) and performance theory (Schechner 1985). It aims to examine the long-term processes of reception, reinterpretation and renewal through the performance of the collection of Prussian-Lithuanian songs assembled by Rhesa in the early 19th century. The study applies qualitative content analysis, interpretive inquiry, and the historical-comparative method to investigate Rhesa's song texts, their publication, and their changing interpretations over time. In analysing the activities of folklore ensembles, particular attention is paid to modes of performance, musical structure, the use of musical instruments, and contextualisation. The empirical basis of the study comprises: (1) Rhesa's *Dainos*, published in 1825, and its later editions supplemented with archival material and editorial commentary; (2) published translations of songs from Rhesa's collection; (3) publications, video recordings and audio recordings by ten folklore ensembles from the Klaipėda region, two folklore ensembles from Vilnius, and the Riga folklore group *Rasa*; (4) recordings of folklore ensembles available on YouTube; and (5) long-term observation and semi-structured interviews with research participants.

Rhesa's written folk-song legacy, preserved for more than two centuries, reveals tradition as a mediated phenomenon, in which songs, their written and musical forms, and contemporary stage interpretations constitute an integrated yet continuously changing system of cultural memory. Within this system, written and musical sources provide a basis for preserving and reinterpreting the tradition, while performance gives it renewed meaning.

The performance of Rhesa's songs on contemporary stages demonstrates that folklore revival is not merely a reconstruction of the past. It is a performative and creative process, in which the available sources, together with the scholarly and aesthetic principles of a particular period, are used to produce new forms

of sound and meaning. Folklore ensembles act as active creators of the cultural memory. Contemporary interpretations of Rhesa's songs are characterised by stylistic diversity and cross-genre interaction, demonstrating folklore's capacity to adapt to changing cultural and aesthetic contexts.